Цана асобнаго № 40 кап.

Вольная Беларусь

ТЫДНЁВІК палітычны і літэратурны

УМОВЫ ПАДПІСКІ:

На год . . 12 р. —
На паўгода . 7 р. —
На 1 месяц . 1 р. 50 к.

Перамена адрэсу 50 к.

Ніхай жыве незалежная Беларусь!

Адрэс рэдакцыі і адміністрацыі:
г. Менск, Захараўская, 18.

ГОД ВЫДАННЯ II.

№ 32. 22-го верасьня 1918 г. № 32.

Ад Рэдакцыі.

Пачынаючы з 31 №, «Вольная Беларусь» уводзіць правапіс паводлуг граматыкі Б. Тарашкевіча, пакідаючы у сіле §§ 2, 3 і 5 артыкула «Наш правапіс». (Глядз. № 4 «В. Б.»).

Рэдакцыя.

Вайна.

Грымяць дужа ужо доўга вялікія бітвы,
Калышуць зямныя абшары;
Народы у зброях. Адна іх малітва—
Пагібель, руіны, пажары.
Гарматаў жаролы равуць і рагочуць;
Як драканы сьмерці, гранаты якочуць.
Мячы аб мячы зычна звоняць.
Валькірыі гімны страшэнныя твораць;
Ім гэніі жаху галосна утораць,
Віхор аб хаўтурах гамоніць.
Скрозь падаюць сілы,—ваяцкія сілы,—
У магілы...
Хай голад і холад, хай сьмерць ўсё руйнуе:
Натхненне пабеды народы гартуе.
—Наперад! Наперад!—ня ведаюць жалю.
—Наперад! Наперад!—бо мала, бо мала.
—Наперад! Ратаі, пакіньце палеткі!
Хай людзі старыя, хай дробныя дзеткі
Матулю-зямлю засяваюць!
Народы ў акопах жывуць пад зямлёю,
Ваякі у моры сядзяць пад вадою,
Адважна у паветры лунаюць.
Іх ведаюць думкі, і рукі, і сьпіны—
Руіны...
Здабытыя скарбы народаў вякамі
Вялікаму Марсу даюць у ахвяры;
Іх возяць па грунту, сплаўляюць марамі,
І нікне ўся праца людзкая, як мара,
І нішчуцца груды багатых мэталаў,
Жывёлам, расьлінам пагібель настала
І збожжу і пушчам усюды.
А весткі аб дзеях усюль далятаюць,—
Што хвілю—мінюту. Аж сьвет задзіўляюць
Агнёвыя радзіо-цуды.
Хто хорам пякельным такім дырыжуе—
Кіруе?

. . . .

Час пройдзе. Ад гэтай вайны, гвалтавання
Астануцца толькі адны успаміны.
Заціхне навекі віхор руйнавання,
Вясновыя краскі атуляць даліны.
І людзі забудуць курганы—магілы,
І будуць карысна ужыты іх сілы
На шчасьце і згоду з натхненнем.
Аб дзеях сучасных гісторык раскажа,
Загадку эпохі ён кемна развяжа
Прад новым людзкім пакаленнем.
Сказ-песьню і лірнік спакойнага краю
Аб гэтым зайграе.

Менск. 1918 г. **Ясакар.**

Нашы месты.

(*Гістарычныя нарысы паводлуг кнігі Семенава „Живописная Россія“*).

(Глядзі № 31).

Вільня.

С часу прыняцця Ягайлам хрысьціяна па каталіцкаму звычаю Вільня прыняла характар хрысьціянскага гораду. Разам з Ягайлам хрысьцілося і шмат літоўскіх баяр. Пачалося нішчэнне паганства у пэлым гаспадарсьцве і будавалося шмат касьцёлаў ва ўсём краю. Ня гледзячы на гэта, як само паганство, так і яго звычаі яшчэ доўга панавалі у Вільне і асабліва у адлеглых ад сталіцы мейсцох.

Ягайла надараваў гораду магдэбургскага права (1387 г.). З гэтаго часу даўнейшы гэрб места, выбражаўшы а л ц ы с а, баечнаго сілача, з жонкаю на плячах, з вялізным дрэвам, вырваным з коранем, заміж палкі, пераходзячаго у брод моро ці рэчку.—стаў звацца сьв. Хрыстафорам, з захаваннем даўнейшаго малюнка.

Пажар у 1399 г. зьнішчыў значную часьціну горада, а войны з Кейстутам, змаганні Ягайлы з Вітаутам, напады рыцараў, асабліва напад вял. магістра Конрада Валенрода—давялі Вільню да цяжкаго становішча. Затое, калі Вітаўт дасягнуў свае мэты і зрабіўся вялікім князем Літвы і Русі незалежна ад Ягайлы, каторы стаў каралём Польскім, і калі Вільня стала сталіцаю усёй Літвы і Русі, дык яго разумнае справаванне і яго турбацыя аб дабрабыту усіх сваіх подданных скора залячылі папярэднія раны, і Вільня у часы яго панавання была вялікім, многалюдным і багатым местам. С часу устанаўлення Заходняе мітраполіі Віленская Прачысьценская цэрква стала мітраполітальным саборам. У Вільню сьцякаліся князі і баяры з усяго гаспадарства, будавалі тут палацы і, разумеецца, многа дапамагалі росту дабрабыта горада. У Вільне вял. князь Вітаўт сьвяткаваў свае перамогі над ворагамі, а кожная перамога багаціла яго скарб. Тут ён шлюбаваў у ханство Бетсабулу і Герэмфердэна, тут прыніжаныя і разьбітыя пад Грюнвальдэнам рыцары удыгалі вялікаму князю праз сваіх упоўнаважаных. Так сама упоўнаважаныя ад вял. князя Маскоўскаго, ад імпэратара рымскаго Зыгмунда, з Чэхіі, Даніі абкружалі двор Вітаўта. Вітаўт лічыўся тагды адным з магутнейшых каралёў.

Панаванне караля Казімера было вельмі карыснае для Беларуска-Літоўскае сталіцы. Гандаль пры ём значна павялічыўся. Ен устанавіў (1441 г.) два кірмашы, адзін на Правады, а другі на Сьвятка (Усьпенне). Абадва цягнуліся па дзьве і болей нядзелі і служылі цэнтральным пунктам менавога гандлю, асабліва для Пскова і Ноўгарада.

Панаванне Александра, сына Казімера, вядомае, паміж іншым, тым, што пры ём была пабудована каменная сьцяна кругом горада. Умацаванне горада сьцяною навокала зроблено было яшчэ пры Гедыміну, але напады рыцараў, пажары і час амаль ня зусім зруйнавалі гэтую сьцяну. Тым часам места разрасталося і пашыралося далёка за пачатковую мяжу. Дзеля гэтаго вял. кн. Александра 6-го верасьня 1504-го г. зацьвердзіў пастанову аб пабудаванні каменнае сьцяны кругом горада. Мураванне сьцяны пачато было яшчэ раней—23-го сакавіка 1498-го г. Работа была скончана у 1506 г., і адбылася коштам самых жыхароў места. Пабудованая каменная сьцяна мела пяць гарадзкіх каменных брам: Вілейкская, Троцкая, Крэўская, каторая звалася Медніцкай, а потым Вострабрамскай; Спаская і Рудніцкая. Апрач гэтых глаўных, або вялікіх брам, істнавалі яшчэ бакшты з выхадамі, як прыкладам Мокрая, Татарская, Чортава і іншыя. (У апошней трымаўся пад вартаю разбойнік Ч о р т а ў-Б а ц ь к а, ад катораго і сама бакшта празвалася Ч о р т а в а й). Вышынёю сьцяна была 22 локці, і круг гэтае сьцяны цягнуўся навокала места на цэлыя пяць вёрст. Руіны яе захаваліся да гэтаго часу за манастыром Сьв. Духа, за Востраюбрамаю, на гары Бакшці і на

Замковым перавулку. Вострабрамскія вароты, цяпер істнуючыя, без вантпення, калі ні саўсім, то часткаю складаюцца з даўнейшых Вострых варот. Прыгожая готыцкая званіца францішканскаго касьцёла, напэўна, перароблена з Трокскае брамы. На жаль, яна нядаўна разрушана. Глаўная Замковая брама істнавала у даўнейшым выглядзе аж да 1837-го г..

Горад, абведзены мурам, дзяліўся на шэсьць палавіць: Літоўскую, Рускую, Нямецкую, Татарскую, Жыдоўскую і інш.

Німа вантпення, што грошы пачалі кавацца у Вільне яшчэ пры Вітаўту, але ці быў пастаянны грашавы двор, ці грошы каваліся за граніцай,—с пэўнасьцю сказаць трудна. Толькі пры каралю Александру мы бачым ужо правільна арганізованы грашавы двор пад кіраўніцтвам Ульрыха Гозіуса. Наогул, панаванне караля Александра адносіцца да лепшых часоў для Вільні. Малжонка яго, Гэлена Іоаннаўна, дачка цара Іоанна III Маскоўскаго, улюбленніца народа, меўшая пастаянныя зносіны з маскоўскім дварам і прыхільніца маскоўскіх купцоў з Ноўгарада і Цьверы,—многа дапамагала росквіту сталіцы.

Але самымі лепшымі часамі жыцця сталіцы Вільні трэба лічыць панаванні Зыгмунда I і яго сына Зыгмунда-Аўгуста, апошняго з роду Ягелланаў. Насяленне дасягло ліку 200.000. Бляск і прыгожасьць каралеўскаго двара, багатае, пышнае жыцце вяльможных паноў, росквіт гандлю і прамысловасьці дзівілі чужаземцаў. Ян, князь фінляндзкі, сын Густава Вазы, калі пад'язджаў да Вільні (с Пагулянкі), дык быў зьдзіўлен прыгожасьцю і пекнатою малюнка, які яму прадставіўся, і казаў, што мала ён бачыў гэтакіх гарадоў у сваём жыцці. Яго дзівіла гэтак сама рознаплямённасьць насялення сталіцы: літоўцаў, рускіх, палякоў, жыдоў, немцаў, армянаў, туркаў, грэкаў, татараў, хадзіўшых у сваіх нацыянальных вопратках. Само сабою разумеецца, што яго яшчэ больш дзівіла тая брацкая згода, якая панавала у Вільні паміж гэтых народаў, ня гледзячы на рознасьць вызнання. Ня было рэлігійнае барацьбы, ня было фанатызму, і людзі жылі згодна, дружна,—вольна вызнаючы кожны сваю веру і звычаі. Гэта было скуткам слаўнаго панавання верацярпімаго Зыгмунда-Аўгуста.

Панаванне Стэпана Батораго прайшло для Вільні зусім непрыкметна. Кароль рэдка быў у Вільні. У яго панаванне адбылася кара сьмерцю аднаго з слыннейшых вяльмож, Грыгора Осьціка, катораго пакаралі сьмерцю у 1580 г. 18-го чэрвеня за зносіны з маскоўскім царом Іванам IV.

Упадак горада пачынаецца, уласна кажучы, у час панавання Зыгмунда III, с часу уладарства езуітаў. Барацьба з іншымі вызнаннямі, барацьба праваслаўных з вуніятамі, розныя нацужыцці, што чыніліся моладзью з езуіцкіх школ, напады на кальвініцкія храмы, выкідванне пакойнікаў с трунаў у час працэсіі на могілкі, нішчэнне на агне кальвінскае быбліі (берасьцейскай) і іншых кніжак не каталіцкаго зьместу, гэтакае-ж нішчэнне кніжак Скаргі праваслаўнымі, уціск і выгнанне братчыкаў, нацады на манастыр Сьв. Тройцы, захваты праваслаўных храмаў, замах на забойство Іпація Пацэя, узаемная рэлігійная злосьць і верададванне, агульная жалоба і роспач, а потым пажары, голад і страшэнная беднота — вот малюнак грамадзянскаго жыцця у Вільні у панаванне фанатычнаго Зыгмунда III. Узаёмная любоў і братэрство, панаваўшыя у час верацярпімаго Зыгмунда-Аўгуста, зьмяніліся злосьцю і сваркамі; тагочаснае багацце, росквіт гандлю і прамысловасьці зьмяніліся беднатою і поўным заняпадам карыснай грамадзкай чыннасьці. Пачаўшыся пры Зыгмунду III-м, заняпад места цягнуўся і далей, і Вільня ніколі ужо ня бачыла свайго даўнейшаго дабрабыту і значэння.

У 1609 г. 11-го жніўня, па загаду Зыгмунда III-го каралеўскія камісары Сянкоўскі і Краеўскі перадалі пад загад мітрополіты Пацэя 12 праваслаўных цэркваў і, паміж імі, саборную цэркаў Прачыстае Богародзіцы і абедзьве цэркві сьв. Мікалая. Троіцкая цэркаў і манастыр аддадзены былі вуніятам яшчэ раней.

Пажар 1610-го г. зьнішчыў амаль ня ўвесь горад. Захаваліся толькі ваколіцы. Тагды згарэло 10 розных цэркваў, езуіцкая акадэмія, трохі ніжні замак і, як пішуць сучасьнікі, 4.000 розных будынкаў. Даўнейшая, старая сталіца Беларуска-Літоўскаго Гаспадарства зруйнавалася амаль ня зусім. Надышоў новы гістарычны перыод, а з ім і надворны бок места прыняў новы выгляд, захаваўшы дзе-ні-дзе кускі даўнейшай сталіцы.

Уладыслаў IV у першы год свайго панавання (1632 р.) уважыў жальбы праваслаўных і забяспечыў за імі Сьв. Духаўскі манастыр, а гэтак сама загадаў вярнуць адабраныя вуніятамі цэркві: Васкросенскую, сьв. Яна і сьв. Георгія. С часоў Зыгмунда III-го, пры моцным уплыве і рупнай чыннасьці езуітаў, большасьць вяльможных паноў і шляхецтва перайшло у каталіцтво. Як праваслаўе, так і протэстанство страцілі сваё пануючае значэнне. З гэтаго часу лік рымска-каталіцкіх касьцёлаў і манастыроў пастаянна пабольшваецца. Езуіты пабудавалі у 1622 г. другі колегіум с касьцёлам у імя сьв. Ігната. Апрач таго, многа было пабудовано касьцёлаў у XVII і XVIII стал., так што усіх каталіцкіх храмаў лічылося у 1766 г. у Вільне 32 і 23 манастыры. З новых касьцёлаў самым прыгожым быў касьцёл сьв. Казімера, пабудованы у лепшым мейсцы горада. У 1840 г. касьцёл гэты быў перароблен на катэдральны праваслаўны сабор.

(Канец будзе).

Я. Л-к.

С цыклю «Беларускія легэнды».

Прылукі.

(С паперау К. Каганца).

Ня летась, не залетась, а калісь яшчэ ў старыну, як мы самі сабою яшчэ жылі, гэтае было.

У адным мейсцы, абапал Пцічы ракі, высяцца дзьве горкі дужа красныя, а пасярод ракі выспа ляжыць. На той гары, што на правам беразе, стаяў двор вяльможнаго баярына, на імя Яраслаў. Ды і красны-ж той двор быў! Увесь у садох. будынкі усе спраўныя былі, а кругом двор тынам белым абведзен; ад двара і да гасьцінца былі прысады ліповыя.

Быў дзень ясны. харошы, як у пачатку лета бывае, калі яшчэ лукі зіхацяць кветкамі, птушкі заліваюцца рознымі галасамі, рыба у рэчцы раз-у-раз плюскае, разганяючы шырока вакорыну, пчолы і ўсякія мошкі цэлымі раямі завіхаюцца каля кветак. Дзе ні глянь — усюды жыцце кіпіць, а сам пазіраеш на усё гэта, і сэрцо радуецца.

І вот па прысадах тых, у халадочку, любуючыся сьветам і самі сабою, прахаджаліся малады баярын Яраслаў з малжонкаю сваёю, краснаю Люблянаю. Ходзяць яны і цалуюцца, ажно дарога забубнела, і на узмыленым кані зьявіўся, увесь запылены, княжы ганец і, сукланіўся баярству, павяшчае нядобрую навіну, што вораг рубеж перайшоў і дужа наш край пустошыць і што князь прыказаў усім сваім баярам на вайну, чым дужы, пасьпяшаць.

Баярын рад чыну даказаць, сабе славы прыдбаць. Хутка сабраў сваю дружыну і паехаў.

Спачатку баярын слаў часта ганцоў да свае любай жонкі, а далей—ні ганцоў, ні самога штось ня чутно стало. І затужыла вельмі красная пані Любляна. Усё выходзіць на гасьцінец, і ў даль пaглядае ды усё дарэмна.

Прайшло лето, настала зіма, а любаго Яраслава як німа, так німа. Вышла раз гэтак красная Любляна ў канец прысадаў і як толькі на гасьцінец зірнула, так дужа і зрадзела: бачыць, коціць дружына, а папярадзе любы вараным канём едзе. Ды ня доўга яе радасьць была, бо, як той пад'ехаў бліжэй, пазнала, што гэта другі.

Тоіі пад'ехаў, сукланіўся, а яна і думае: „Можа ён што пра майго ведае?" Запрашае яна яго да сябе у палацы сапачыць трохі. Той рад, прыстае ды ідзе з ёю у сьвятліцу. Яна яго за стол пасадзіўшы, гукнула на слугі, сказала прынесьці піва, мёду і усялякай стравы. Стала яго частаваць і пра мужа любаго пытаць. Той, пагадаўшы, так ёй адказвае: „Ня хочацца мне табе, красная пані, жалю задаваць, але-ж мушу... Вота-ж бачыш,—твой муж, а мой друг сярдэчны, быў цяжка у баю ранен і, умiраючы, сказаў мне так: «Слухай, дружа! У мяне ёсьць жонка, красная пані, а ты яшчэ не жанаты, дык успакой мяне перад сьмерцю, бо мне скора канец: пакляніся заступіць ёй маё мейсцо». Што я меў рабіць? Мусіў прысягнуць, а цяпер ад прысягі адступіцца нельга... Так пані ніхай мне выбачыць і будзе прыхільна".

Тая тое як учула, давай плакаць, галасіці і слухаць яго ня хоча. Плакала яна дзень, плакала другі, а на трэці і падумала: „І чаго я гэтак плачу? Што я тым памагу? Толькі красу сваю змарную". І на чацьвёрты дзень дык ужо і гутарку прыязную з ім павяла, а на пяты—дык і жартаваць сталі, а далей і пабраліся.

Прайшло ізноў лето, прайшла і зіма, а за зімою вясна, а за вясною і лето настало. Сядзяць гэта той прыезжы баярын з краснаю Люблянаю, як галубке ў парачцы і сабою цешацца ды мілуюцца. Аж-но раптам Любляна як

крыкне і, хапіўшыся за сэрцо, абамлела. Той зірк — бачыць, перад ім Яраслаў стаіць.

Хапіліся сьперша за шаблі, а далей Яраслаў, адумаўшыся, кажа: «Адзін з нас мусіць умерці, дык ніхай Бог судзіць каму! Вазьмі ты сабе лук і сагайдак са стрэламі ды йдзі на гору за рэчку, а я вазьму сабе і стану на гэтай гары ды будзем страляцца», Як сказаў, так і учынілі. Выпусьцілі па страле—нічога; выпусьцілі па другой—нічога, а па трэцей як выпусьцілі, так абадва і асунуліся, як два падкошаныя каласочкі. І тое мейсцо с тых пор Прылукамі стало звацца.

І цяпер там стаяць мураваныя палацы, і ліповыя прысады ёсьць. І жыве там пан дужа багаты. Толькі той цяперашні пан ня наш, ня тутэйшы, але прышлы лях з паморья.

Вітаука.

Хто ня знае станцыі Хвавіпаль, першай ад Менску па дарозі на Бярэсьце? А каля станцыі і двор таго-ж найменьня стаіць. Насупроць таго двара, праз балото і рэчку Хамычку, стаіць дзервяная цэрква, нізкая і шырокая, рубленая ва квадрат. Стаіць гэтая цэрква пагразшы у балоце, і толькі па кладкам да яе ходзяць. І дзіву чалавек даецца, што гэта сабіло людзям у такім мейсцы цэркву будаваць.

Вота-ж паслухайце, што старыя людзі гавораць.

Тут, дзе цэрква цяпер стаіць, колісь быў груд, а на тым грудзе стаяў двор дужа багатаго баярына, на імя Віт. Жыў той Віт па праўдзе, у веры, і Бог быў на яго дужа ласкаў. Вота-ж пайшла трывога вялікая, што швэд наш край нахаў і горш усякаго татарына грабіць і пустошыць, а над народам зьдзекуецца. Віт быў удавец і меў адно дачку, вельмі красную панну. Вітаў двор быў прыродаю забяспечан ад ворага: с пераду непраходным балотам, што і цяпер цягнецца абапал рэчкі Хамычкі, хоць шмат ужо сушэйшае, як за тыя часы: а за балотам і за двaром цягнуліся бясконцыя, адвечныя лясы,—тая старана і цяпер пушчаю завецца. Віт з дачкою гэта цямячы, а пры тым, як людзі набожныя, на Бога надзею пакладаючы, былі спакойны у сваём двара. Але, знаць, слава пра яго багацце далёка йшла.

Аднае гэтак ночы, калі у двара усе крэпка спалі, спаў і сам баярын Віт, спала і красная яго дачка. Чуе гэта Віт праз сон зычны голас: „Віце, Віце! Устань і выстралі!“ Віт прахапіўся, аж нідзе нічога ня чуваць. Ен ізноў стаў засыпаць ды ізноў чуе: „Віце, Віце! Устань і выстралі!“ Ен і на гэты раз прахапіўшыся і нідзе нічога ня бачучы і ня чуючы, стаў драмаць ды зноў чуе: „Віце, Віце! Устань і выстралі!“ Тагды ён ужо мусіў устаць і, узяўшы стрэльбу, выйшаў на перамёт і бачыць, што швэды ужо гаспадараць у яго на двара. Ен тое убачыўшы, дужа спалохаўся і, як трымаў стрэлябу, так і выстраліў на вецер, а сам пабег у пакоі дачку будзіць. Толькі пабудзіў,—чуюць на двара якісь галас падняўся. А калі яны выйшлі паглядзець, бачаць,—швэды у вялікай замешцы хочуць з двара уцячы ды, не папаўшы у вароты, цiснуцца на платы, душацца, калечацца, а каторым і удалося з двара выбрацца, тыя, чуваць, ратунку крычаць, папаўшы у балото, або у рэчку. Так да раніцы ні воднаго с тых швэдаў жывога не засталося, бо, асьлепшы волею Божаю ад Вітаваго стрэлу, усе пагінулі: каторыя у двара падушыліся, каторыя у рэчцы і балоце патапіліся, а каторыя патрапілі у лес, тых зьвер люты парэзаў.

Вот на тую памяць, што Бог яго ад швэдзкаў рукі захаваў, паставіў ён сярод сваго двара цэркву мураваную і вельмі яе украсіў.

Жывуць так Віт с сваёю дачкою, краснаю паннаю, ізноў у дастатку і супакоі. Адно нячыстая сіла ня дрэмле, і пакусы вялікую сілу маюць. І упаў наш баярын у вялікі грэх, так што зямля навет здрыганулася. І аступіўся той узгорак, на каторым двор стаяў, і рынуліся мураваныя палацы і пахавалі пад сабою грэшнаго баярына. Дачка-ж таго баярына зыйшла гдзесь у далёкі манастыр і там веку дакапала. Чэлядзь па сьвету разышлася, а двор той што раз болей і болей стаў у балото пагрузаць і аднае ночы саўсім затануў. Толькі на тым мейсцы, дзе цэрква стаяла, людзі Расьпяцце знайшлі. Потым паставілі на тым мейсцы цэркаў дзераўляную і тое Расьпяцце у ёй паставілі. І праславілося тое Рась-

Сымон Музыка.

Казка жыцця.

Часьць пятая.

I.

Ажывіўся замак хмуры;
Усюды бляск, гараць агне,
Зіхацяць ўсе вокны, муры,
Вежы зьяюць ў вышыне.
Парк жыве, гарыць і дыша.
Як каралі на шнурох,
Скрозь дарожак зьяе, пыша
І калышыцца ў агнёх
Срэбро-лісьпця на галінках
Старасьвецкіх ліп, дубоў.
То—маёўка, вечарынка,
То банкет—гульня паноў.
І спакойна, ціха, роўна
Бляск ліюць свой ліхтары
І сплятаюць так чароўна
Сьвет і цені на кары
Комляў тоўстых, нярухомых,
На галінках і сукох,
Бы стрымаўся вестнік громаў,
Сьвет маланак—на камлёх.
А ў гары, над гэтым бляскам,
Зьвісла ноч яшчэ цямней.
А з глыбінаў неба казкай,
Поўнай чараў, ціхай ласкі.
Пазіраў яшчэ ясьней
Божы месячык няпоўны,—
Чуць пачаты баханок,—
І яму ноч з хмарак воўны
Белы выткала вянок.
— Уміраць ім тут ня трэба:
Ім тут рай і ім тут небо!—
Думаў моўчкі дзед Даніла,
Збоку стаўшы ад паноў:
— Што ім той сьвет? Ім тут міла,
І ня страшна ім магіла.
Як памруць, па іх-жа зноў
Будзе пышнае маленне,
З пыхам гроб іх панясуць...
З рая, сьветлага збавення,
Як і тут нас адапхнуць.—
А панэ сабе гуляюць.
У чарках іскрыцца віно;
Перад імі выдыгаюць,
Іх жадання выпоўняюць,
Толькі пан зірне адно,
Гурт лёкаяў, вёрткіх, спраўных,
На зьдзіўленне увіхных,
Растаропных і нябаўных,
Гладкіх, чыстых, паслушных.
Між адвечных, жаралістых
І растрэсканых камлёў
Тоўстых клёнаў і дубоў,
Кругом стаўшых, бы маністы,
Стол даўжэразны аж гнецца
Ад закусак дарагіх;
Там віно шыпіць і льецца,
Мова хмельная нясецца,
Сьмех паненак маладых,
Разубраных, як у маю
Кветкі тыя на лугох,
Як вясной бярозкі ў гаю
Убірае шчыра Бог.
І якіх убораў толькі
На паненках ня было!
Анталяжы у дзьве ролькі
Авіваюць грудзь. Чало
Акрываюць кудры гожа—
Лён завітых валасоў.
І музыка зграць ні можа
Сьпеў іх тонкіх галасоў!
Завушніцы і пярсьцёнкі
Так і зьяюць і гараць;
Як у восак, стан іх тонкі,
Вочы гвяздамі глядзяць.
А прамовіць—засьпевае,
Пан шалее маладыі:
Чорт яго і бацьку знае,
Што з ім робіцца тагды!..
То прыўскочыць, то прыгнецца,
Руку к сэрцу падвядзе,
Плечы ўскіне, засьмяецца,—
Як матыль над лялпай ўецца,
Як над краской чмель гудзе.
— Гэй, панове! в гурэ шклянкі:
Піем здрове сваёй каханкі!—
Песьню пан якісь заводзіць,
Драбязіць, бы той казёл.
І вачыма ўсіх абводзіць,
Чаркай стукае аб стол.
— «Віват, ксёнжа ваш вяльможны!
Віват!»—Усе ў раз устаюць,
Момант—чаркі ўсе парожны,
Дружна сківіцы жуюць.
— Гэй, музыкі!—князь гукае.
На памосьці пан Пшыбой,
У круг аркестру ён ўлятае,
Знак дае там галавой.
А музыкі—лозьнік гібкі!—
Падымаюць хто кларнэт,
Хто басэтлю, а хто скрыпкі,
За Пшыбоем ў адзін сьлед
Як утнулі, як уцялі
Хто з дзісканта, хто з баса,
Аж, здаецца, задрыжалі
Лісьцця—дзерава краса.
Пан Пшыбой на часьці рвецца,
Ен—адно стараньне, рух,
То да скрыпак ўвесь памкнецца,
То завернецца вакруг;
Ходзяць рукі, бы пружыны,
Адбівае тахт нага,
То зьбярэ ён лоб ў маршчыны,
То сагнецца, як дуга...
І стараюцца-ж музыкі!..
Іх так сама рух вялікі
Забірае тут усіх.
Як адзін, смыке ўзлятаюць,
Ім сьвісьцёлкі памагаюць,

пяцце цудамі рознымі, і усякі год на Узьдзвіжанне зьбіраецца там шмат богамольцаў з усіх канцоў нашае зямлі. Завецца тве мейсцо Вітаўка, або Вітавец. Там і цяпер у балоці можна абмацаць кавалкі муру.

Чым болей хто мае, тым болей жадае, або адкуль мядзьведзі на сьвет узяліся.

Жыў сабе чалавек бедны у дваіх з жонкаю. Паехаў гэта ён у лес па дровы і, аблюбаваўшы старую ліпу, прыгатаваўся сячы яе. Але як толькі сякануў у ліпу, дык ліпа і загаварыла: „Чаго табе трэба?“ пытае. Мужык азірнууся сюды-туды ды ізноў стаў секці. „Чаго табе трэба?“ пытае ізноў ліпа. Мужык тагды дужа спалохаўшыся, чым дуж на саві ды наўцёкі да дому. Расказаў ён гэта жонцы, а жонка як накінецца на яго: „Сякі-такі, ты дурны! Чаму ты не сказаў чаго нам трэба?“ — „А чаго-ж нам трэба?“ запытаў мужык. — „Едзь і скажы, каб ты быў панам, я панею“. Той, хоць нехаця, але паехаў. Прыехаў у лес, падыйшоў да ліпы ды й стук у яе сякераю. „Чаго табе трэба?“ пытае ліпа. — „Каб я быў панам, а мая жонка панею“, кажа той са страхам. — „Едзь дамоў!“ — кажа ліпа. Мужык паехаў і скора панам стаў. Жывуць яны часу колькі, а далей надумала баба, што калі маглі стацца панамі, то маглі-б стацца і чым большым. Кліча яна мужа і кажа: „Едзь ты, мой дзядулька, да ліпы і скажы, каб ты быў ваяводаю, а я ваяводзіхаю“. Той, прыехаўшы у лес, стук у ліпу. „Чаго табе трэба?“ — „Каб я быў ваяводаю, а мая баба ваяводзіхаю“. — „Едзь да дому!“ Прыехаў — так яго зараз і ваяводаю зрабілі. Пажылі так трохі, а баба і кажа: „Дурны ты, дзядулька! Чаму адразу не сказаў, каб ты быў князем, а я княгінею?!“ Паехаў мужык ізноў у лес ды стук у ліпу. „Чаго табе трэба?“ пытае. „Каб я быў князем, а мая баба княгіняю“. — „Едзь дамоў!“ Так скора і князем зрабілі. А баба і кажа раз: „Чаму гэта мы не дагадаліся у цары папрасіцца! Нечага-б тагды нікому ня кланяліся. Паедзь ты яшчэ у лес! Той, прыехаўшы, стук у ліпу. „Чаго табе трэба?“ Каб я быў царом, а мая баба царыцаю“. — „Едзь дамоў“. Стаў скора і царом. Але бабе усё мала, і кажа: „Слухай, дзядулечка! Купіў — ня купіў, а папаргавацца можна. Папрасі ты у ліпы, каб ты быў богам, а я бажыцаю, бо усё-ж такі хоць і царом, а паміраць трэба будзе, а багом дык ніколі“. Яшчэ паехаў ды стук у ліпу. „Чаго табе трэба?“ „Каб я быў богам, а мая баба бажыцаю!“ — „Вота-ж ідзі ты мядзьведзем, а твая баба — мядзьведзіцаю!“ Пашоў ён да воза, каб да дому ехаць, а конь як убачыў яго, ды як пусьціцца наўцёкі, так толькі яго і бачыў. Нечаго рабіць, — пашоў пехатою. Толькі на нагах іці яму штось няспраўна паказалося, усё як-бы да зямлі клоніць. Ён паспытаў ракам іці, аж шмат лепей. І пашоў ён так, аж бачыць: зьвер ідзе к яму на сустрэч, а падышоўшы бліжэй, пазнаў сваю бабу. Тагды, зароўшы з жалю, пашлі яны у лес на векі вечныя.

Ня той міл Богу, хто многа знае, а той, хто шчыра сэрцо да Яго навяртае.

Ехаў адзін духаўнік высокаго ставу лесам, аж-но бачыць, воддаль ад дарогі ляжыць калода, а праз калоду чалавек скача. Яго цікавасьць узяла. І сказаў ён свайму чалавеку прыпыніцца, а сам зьлез і пашоў к таму чалавеку і чуе, як ён, пераскочыўшы у вадзін бок праз калоду, кажа: „Гэта Табе, Божа!“ А пераскочыўшы у другі бок: „А гэта мне, Божа!“ Тагды духаўнік яшчэ болей зацікавіўся ды пытае: «Што гэта, чалавек добры, робіш?» Той сьперша спалохаўся і адскочыў, а далей, апамятаўшыся, кажа: «Богу малюся, паночку!» «Ці-ж гэтак Богу маліцца? Хіба, калі хочаш, дык я цябе навучу». Той, зрадзеўшы, давай яго у рукі цалаваць. Тагды духаўнік, сеўшы на калодзе, давай яго навучаць. Сяк-так навучыў адну малітву і, загадаўшы яму трэйчы сабе яе пераказаць, паехаў далей.

Праехаўшы яшчэ лесам, выехалі у лукі, і трэба было ім пераправіцца на пароме праз вялікую раку. Толькі яны пад'еджджаюць к другому берагу, аж-но чуе духаўнік, што хтось за ім гукае. Ён азірнуўся і бачыць: чалавек па верх вады бяжыць, як-бы па гладкай дарозе, і, прыгледзеўшыся, пазнаў таго чалавека, што праз калоду скакаў. Тагды ду-

---

А мацней раве ад ўсіх
Тоўстапузая басэтля;
Абапёршысь на памост,
Так і лупіць: «Дубу, гэтля!..»
У гару задраўшы хвост...
Не ўсядзелі, ня стрывалі,
Паўставалі панічы,
Да паненак шыбавалі,
Ціхай рэчкай цякучы;
Падышлі ды пакланіліся,
Рукі панны ім далі,
Ды так лёгка закружыліся,
Чуць кранаюцца зямлі.
Ну, ня скачуць, а цанюють,
Плытка ў воздусі плывуць;
Глянуць — шчасьце падаруюць,
З лба-маршчыны ўсе зьбягуць.
Кавалеры-ж далікатна,
Чуць ласкаючы іх стан,
Выраблююць акуратна —
Ім на то і талент дан —
Выкрунтасы, выдыганні,
Бьюць абцасам аб абцас,
Ды так шчыра і старанне,
Бы ўвесь сэнс іх жыцьця — пляс!
Так паверняцца, паскачуць,
Зноў паненачкам паклон,
Толькі іх адных і бачуць
І за імі, як агонь,
Або цені іх, снуюцца,
Так і ходзяць, бы ўюнэ,
І ўсе рады, ўсе сьмяюцца —
І паненкі, і панэ.
— А дзе хлоп, што ладна грае?
Гэй, музыку завалаць! —
Падгуляўшы князь гукае:
— Ураз хлопака мне падаць! —
Сьціхлі госьці і музыкі.
З іх застыўшай чарады
Праціскаецца на зыкі
Музыкантчык малады.
Падышоў і пакланіўся,
Кінуў вокам на паноў.
Божа! дзе ён апыніўся!
Пых такі яму й ня сьніўся...
Колькі бляску у агнёў!
— «Ну, каханы! — пакручае
Князь свой доўгі цёмны вус: —
Заграй — панство паслухае».
І на белы князь абрус
Руку важна апускае.
Граў Сымонка ўжо нямала,
А чаго-ж яго рука
Так пудліво задрыжала
Пад узлётамі смыка?
Задрыжала, адгукнулась
Ей паслушная струна,
І няжданна разгарнулась,
Як-бы пташка ўстрапянулась,
Холад крылляў каршуна
Ураз пачуўшы за сабою,
Сіла зыкаў чаарўных,
І павеяло вясною
І гаворкай маладою,
Песьней здольнаю ад іх.
«У сьвеці зьдзеку, ў сьвеці гора,
І сягоння, як і ўчора,
Бьецца пташка, перье губіць,
Тая пташка волю любіць,
Волі-ж ёй німа.
Любіць пташка гоман бора,
Вольнасьць сіняго прастора...
І кахае і галубіць,
Адны й тыя мовы трубіць
Ей няволя — цьма:
«Ты дастойна лепшай долі!
Ні у лесі, ні у полі
«Табе, пташка, набірацца
«І з нягодай заўжды знацца —
«Песьні тут сьпявай!
«Прыдзе восень, ўмёрзнуць ролі,
«Стане мёртва ў лесі, ў полі.
«Тут-жа будзеш заліванца,
«Забаўляць і забаўляцца —
«Ты забудзь пра гай!»
— «Я тут ныю, голас трачу.
Я аб волі горка плачу,
Аб прасторах сініх неба,
Мне разпяці крылля трэба,
Вольнаю сьпяваць.
Тут-жа сьвету я ня бачу.
Ці-ж натуру перайначу?
Мне салодкі кус твой хлеба,
Гаспадару мой, ня трэба:
Я хачу лятаць.
Клетка сэрцо высушае,
Клетка сьвет мне зачыняе,
І чыясь рука над ёю
Піша цёмнаю парою
Свой таёмны знак».
Пташка волю пачувае,
Пташка моліць, упрашае —
Цяжка ў клетцы быць вясною
Пад апекой нелюбою
Цяжка, сумна так!»

Якуб Колас.

Малыя Крукі.
Курск. губ.
13—18/I 1918 г.

хаўнік, пазнаўшы, што ён мае ласку у Бога, пытае: «Чаго табе, чалавеча Божы, трэба?» — „Малітву, паночку, забыўся. Будзь ласкаў, хоць раз яшчэ скажы!" — «Ня варт я, грэшны, цябе вучыць. Ідзі і маліся, як маліўся!»

Дзе?

Дзе вы, цудоўныя казкі дзяцінныя
З ясным спакоем вясны?
Дзе вы чароўныя годы бязвінныя,
Шчасьця мінулаго сны?

Матчынай ласкі уцеха прытульная,
Звону царкоўнаго гук?
У дзень с кампанамі забава агульная,
Радасьць тых школьных навук?

Рэчкі паводнае крыгі пабітыя,
Нібы шкляныя плыты?
Лозаў, арэшынаў, чуць не залітыя
У поўнай лагчыне, кусты?

Дзе ты, далёкая воля нязьмерная,
Зорка бязклопатных дзён?
Гутарка дзеда старога вячэрняя
Пра скасаваны прыгон?

Усё адыйшло так далёка ў мінулае,
Зноў не паўстане яно!
Моцна сьпяць дзедавы косьці бясчулыя.
Дзе кампаны — ня чутно...

Краўцоў Макар.

Каменны бог.

Кончыў грэцкі майстар сваю мармурную багіню. Атрос ён пыл з свае вопраткі і стаў аглядаць свой твор:

— Якая цудная грацыя!
— Якая музыка формаў!
— Якая гармонія ліній! Я чую ў іх водгалас арфы Аполёнавай. Я бачу ў іх карагоды вабных німфаў у тканінах з месячных зьянняў. Урэшці дачка надвоблачная выйшла з няволі, дзе яе трымаў камень дзікіх гор. Яе краіна—сьнежная пена хваль марскіх. Яе радзіцелька — вясновыя сьпевы эллядскіх дзяўчат. Яе дыадэма — раса з кветак Алімпа высокаго. Чалом перад каменнай багіней сьвет увесь пад соўнейкам!

У вялікай набожнасьці апусьціўся афінец на калені, прытуліў гарачую галаву да халоднаго мармуру і зашаптаў малітву. Ен маліўся Харастве—прыгожасьці, вольна лунаючы душою воддаль ад дабраты і благасьці людзкой. Яго істота была выткана з аднаго вялікаго гымна сьветламу Богу натхнення, дзе красуе каханне да зямлі—да усяго, што завецца жыццём..

І ён млеў ад шчасьця і піў бязсьмертную амброзію...

А багіня пазірала з вышкі свайго пьедасталу моўчкі і горда у блакітную даль і чакала багатых ахвяр афінен...

З. Бядуля.

Францішк Алехновіч.

Чорт і Баба.

Жарт у 1 акце.

(Паводле народнай казкі).

АСОБЫ:

МІКІТА—малады селянін. БАБА—суседка.
МАРЫСЬКА—яго жонка. ЧОРТ.

Селянская хата. Як заслона адчынілася, на сцэне нікога німашака. Пасьля с-пад печы вылазіць **Чорт.**

ЗЬЯВА І-ая.

Чорт. Вось дык бяда! Варочацца ні з чым да пекла — сорам, дый Люцыпар прагоніць вон...

Жывуць у хаце гэй Мікіта с жонкай Марыськай. Як я ні стараюся іх пазвадзіць, пасварыць—нічога ні магу парадзіць, нішто ні памагае! Жывуць у згодзе, моў два галубкі.. Вось так-рок я закватэраваўся тут, у падпечку, так-рок Мікіта ажаніўся з Марыськай.. Гэта-ж ужо часу шмат! Пара-бы ім хоць раз палаецца, як сьлед, пэра, каб мужык хоць раз дый жонку сваю адлубасіў. Іншы дык ужо на другі дзень пасьля шлюбу схваце за косы і лупню добрую задае, каб, значыцца, прагнаць усялякую дур, а той і ні думае! Жывуць у згодзе, цалуюцца, бытцым учора спазналіся. А, каб іх маланка! Вось дык мука, даліпантачкі! Бывае, што так замаруся, што ледзь дыхаю. То ей нашэптываю на мужыка усякай брахні, то яму набрашу на жонку,—нічога ні памагае, і слухаць ні хочуць! Фу! і сьмех, і стыд—німа як гляяуць чартам у вочы: сьмяюцца усе... Што мне рабіць? На плач зьбіраецца ужо (выцірае хвастом вочы). Вось паганы льос, каб яго ні знаць! Ах, цяжка чартом быць на сьвеці!... (слухае).

Цсс! Нехта ідзе! Ідуць да хаты!.. Ну, калі іх ні пасвару, прыдзецца хіба павесіцца на сухой асіне!.. Трэба хавацца зноў пад печ! (улазіць пад печ). Ох, горкая доля мая!

ЗЬЯВА ІІ-ая.

Мікіта і Марыська (уходзяць), пасьля **Чорт.**

Мікіта. Людзі брэшуць... Кажуць: на сьвеці блага жыць. Усе злыя, сварацца, звадзяцца... Чаго? Далібог, ні разумею! Вось, бачыш, я с табой, Марыська, жывем у згодзі, ажно зайздруюць усе. Так-рок мы пажаніліся і праз гэны час ці адзін аднаму сказаў хаця дрэннае слова? Ці-ж ніпраўда?

Марыська. Але, Мікітка, добра нам жывецца! Я іншы раз, дык сама дзівуюся: чаму гэта мы так шчасьлівы? Ты добры для мяне, такі ты добры, што аж мне страх бярэ, каб шчасьце нашае калі-колечы ні пясавалося...

Мікіта. Ні пансуецца! Ніякі чорт ні здолее нас пасварыць. Дый чаго? Ты, Марыська, добрая для мяне, так сама язык стрымаць умееш зауседы; ні так, як іншыя, што мужа языком да злосьці даводзяць,—нічога насупроць ні робіш...

Марыська. Няхай мяне Бог сьцеражэ, каб я калі-колечы зрабіла, або хоць сказала нешта насупроць цябе!

Мікіта. А мне няхай рука адсохне, калі я наважуся цябе ударыць!

Марыська (абыймае Мікіту). Мікітка!

Мікіта. Марыська!

Марыська. Люблю цябе!

Мікіта. А я цябе!

Марыська. Цалуй мяне!

Мікіта. З усіх сіл!.. (цалуюцца).

Чорт (высоувае галаву с-пад печы). О! Язноу! А каб вас немач! І зрабі тут, што хочаш!..— (хаваецца).

Мікіта. Марыська! Сягоння еду да мястэчка. Скажы, што табе тамака купіць? Мо' хустку новую?

Марыська. На што гасьцінцы мне, Мікітка? Лепш сабе нешта купі.

Мікіта. Мне нічога ня трэба!

Марыська. Ды не, забыуся! Люльку-ж ты сваю зламау і другі ужо дзень махорку курыш у паперцы.

Мікіта. А прауда! люльку трэ' купіць... Добра, што прыпомніла. Значыцца, хустку для цябе, а для сябе люльку дый пачок махоркі.

Марыська. Ну, ніхай ужо так...

Мікіта. Іду, Марыська! Трэба каня перад дарогай напаіць! (выходзіць).

ЗЬЯВА III-ая.

Марыська (адна).

Трэба распаліць агонь, каб згатаваць Мікітцы есьці. Ен, бедненькі, ажно увечары вернецца—будзе галодны. (Дзьмухае у попел на прыпечку). А ад якога-ж чорта ен загас! Нідауна-ж гарачыя вуглі былі! (Шукае сярнічкау). А каб-жа іх! Трэба пабегчы пазычыць... Вось трэба яшчэ прыпомніць Мікітцы, каб сярнічкау пачок купіу у мястэчку...

ЗЬЯВА IV-ая.

Марыська і Баба (уваходзіць).

Баба. Пахвалёны...

Марыська. На векі.

Баба. Ну, што чуваць, зязюлечка?

Марыська. Нічога, дзякаваць Богу, благога... Вось мой зьбіраецца ехаць у мястэчко і прычапіуся, што новую хустку хоча мне купіць...

Баба. Ах, добры ен мужык! Усе дзівуюцца, уся веска так аб ім гамоніць. Скажы, зязюлька, прауду: няужо-ж ні разу ен цябе ня біу?

Марыська. Каб біць, трэба прычыну, а я ніколі нічога ні раблю ні паводле яго думак.

Баба. Ну, а як пьяны?

Марыська. Тагды ен яшчэ лепшы.

Баба. Дзіво, дзіво дый толькі!

Марыська. Выбачце, суседка, пасядзіце крыху, я тольікі зьбегаю пазычыць сярнічкау, каб распаліць агонь (выходзіць).

Баба. Добра, добра, зязюлечка!

ЗЬЯВА V-ая.

Баба (адна).

Бываюць-жа на сьвеці гэткія дзівы дзіуныя: каб муж ды жонку ніколі ня біу! Гэта-ж проста сьмех! Прауда, што мой, нябошчык, мяне так сама ня біу ніколі, але гэта ужо іншая справа: за тое-ж я яго, бедненькаго, добра лупцавала, ажно ні стрывау, каточак, бый узяу дый памер... Адзін раз, памятаю, схавау ен ад мяне мяшочак збожжа і пацягнуу яго у карчму прадаць. Спаймала я яго і як пачала качаргою дубасіць па патыліцы і па чым папала: «ах, ты, валацуга ты гэтакі! ад мяне ні уцёішся!»... ажно людзі зьбегліся бараніць маго пьянічугу... Але каб, як тут, сваркі ніякай ніколі у сямьі ня было-б,—першы раз чую!

ЗЬЯВА VI-ая.

Баба і Чорт (...ць с-пад печы).

Баба. Ну, ты згін... А ты-ж, чорт, чаго сюды залез? А кыш! а кыш, бо зара вазьмуся за качаргу!

Чорт. Выбачайце... Паслухайце мяне толькі цярпліва... Я бедны чорт... Хачу з вамі зрабіць адну умову.

Баба. Чаго хочаш, нечысьць пракляты?

Чорт. Фэ! кіньце, цётка, так брыдка лаецца! Я-ж вам нічога благога ні раблю...

Баба. Я-б табе зрабіла, ты—касматы!

Чорт. Успомніу я, што у вас, людзей, есьць прыказка: дзе чорт няйме, там бабу пашле...

Баба. Рэч вядомая: баба хітрэйшая за чорта.

Чорт. Дык, цётачка, памажы мне!

Баба. Якая я табе „цётачка", ты паганы сморад!

Чорт. Памажы!

Баба. Чаго-ж ты хочаш?

Чорт. Глянь на мяне: я высах ужо зусім, зусім ужо замарыуся, ледзь дух трымаецца у маем чартоускім целе. Пад прыпечкам,—вось там,—ужо год сяджу...

Баба. Дык пачынай аб справе! Чаго трэба?

Чорт. Як я ні мучуся, як ні стараюся, а пасварыць іх ня магу... значыцца, Мікіту з Марыськай... То ей шапчу: мужык твой пьяніца страшэнны, як гдзе спаймае які грош, у карчму да Боруха нясе. Яна сьмяецца толькі, туліцца ямчэй да свайго Мікіткі і кажа: не, а не! ні дам я веры! Мікітка мой гарэлкі не, ні пье!»... (іронічна) Але! дык с хлебам есьць!. Яму шапчу: дурны! дык твая жонка, як засьнеш, або с хаты выйдзеш вон, да каханка свайго зара бяжыць... А ен мне толькі плюне у вочы і маучыць... Ня верыць, шэльма!

Баба. Дык чаго-ж хочаш ад мяне?

Чорт. Пасварыць! Іх пасварыць!..

Баба. Э, які шпаркі! Захацелося кабыле воцту! Сам бачыш, што справа ня легкая.

Чорт. Я-ж не дарма...

Баба. А што дасі?

Чорт. Чаго-ж хочаш?

Баба. Дасі мех грошы?

Чорт. Добра... Дам, дам, ты толькі пасвары!.. А ці патрапіш?

Баба. Што? каб пасварыліся? Я так зраблю, што дзед ні толькі аблае бабу, але і пававолачыць за косы...

Чорт. Ну, пастарайся, заплачу... Ох, першы дзень я супачыну! Дагэтуль я ня еу, ня спау, а толькі думау аб справе... Скажы-ж мне, калі ты гэта зробіш? Хутка?

Баба. Калі так хочаш, дык можна нават сёння.

Чорт. Калі? калі? Каб ні праспау-б я!

Баба. Як плюне яна тры разы пад печ, дык вылазь і глядзі.

Чорт. Ну, добра, дзякую табе... Мех грошы сёння будзеш мець.

Баба. Эй, чорт, ты толькі ня скруці!

Чорт. Чартоусым гонарам клянуся! Хоць я і чорт,—свой гонар я то-ж маю!... Бывай здаровенька, бабулька!

Баба. Бывай здароу!

ЗЬЯВА XVII-ая.

Баба (адна).

Што-ж!.. пасварыць ні натта трудна. У жыцці сваём я ні такія нават штукі рабіла. Чаму-ж ні пасварыць, калі чорт так пекна просіць ды мех грошай у заплату абяцуе... А мілы чорт! Шкада толькі, што чорт, а то бліжэйшае знаёмства з ім ...

ЗЬЯВА XIII-ая

Баба і Марыська (уваходзіць).

Марыська. Ну, вось і я! Ледзь-ледзь я сярпічкі дастала: у чатыры хаты бегала. Ну, дзякуй вам, што пасядзелі, папільнавалі хату мне.

Баба. Няма за што, няма за што, мая ты бедненькая!

Марыська. Чаго шкадуеце мяне?

Баба. Як не шкадаваць, калі такая бедная, такая бедненькая, што аж страх!

Марыська (спалохаушыся). Што кажаце? чаму?

Баба. Ах, як не шкадаваць цябе! Вось бачу, жывеш ты з мужам у згодзе, шчасьлівы вы, здаецца, што усе добра, так добра, што і ня трэба лепш, а нішчасьце вісіць над бедненькай тваей галованькай, а ты й ні бачыш яго!

Марыська (я. в.) Кажэце-ж, ні палохайце! што? што гэта?

Баба. А ты і ні бачыш... Ды німа дзіва! Ні бачыш, дык і не ведаеш нічога...

Марыська. Ах, суседка, ня муч, кажы!

Баба. Ці-ж ты ні бачыш, як муж твой дрэнна выглядае?

Марыська. А што? Няужо-ж ён хвор?

Баба. Ой, хвор, міленькая, ой, як хвор, так хвор, што хутка ужо і у дамавіну трэба будзе класьці. Ні раз я такія прыпадкі бачыла: жыве, жыве дый памрэ. Людзі нічога ні ведаюць. Адны кажуць:гаручка, іншыя яшчэ нешта выдумываюць, а я дык ведаю...

Марыська. Што кажаце? Мікітка мой памрэ? А што-ж яму гэтакае?

Баба. Як што? Сухія пад барадой вырасьлі валасы.

Марыська. Сухія валасы? пад барадой? Дык што-ж?

Баба. А гэта ужо першы знак: памрэ.

Марыська. Няужо-ж памрэ?

Баба. Памрэ.

Марыська. Дык што рабіць?.. Скажу яму, каб да цырульніка пайшоу, згаліу.

Баба. А крый-жа Бог! Згубіць яго ты хочаш! Дык ён адразу на мейсцы зробіцца мерцьвяк, як скажаш яму гэта!

Марыська (у роспачы). О, Божа-ж мой! Дык што-ж рабіць? Няужо-ж ратунку німа?

Баба. Э! які тут ратунак, калі вырасьлі пад барадой сухія валасы!

Марыська (плача). О, Божа мой, Божа мой! Ах, бедная я удава! Так добра усе было і вось звалілося нішчасьце! Памрэ Мікіта мой, памрэ! Што-ж я адна на сьвеці рабіць буду без яго! О, бедная я сіраціна—удованька! О, Божанька ты мой! што-ж мне рабіць!?

Баба. Ды што рабіць! Маліцца за душу грэшную, каб у чысцу доуга ні мучылася, бо ведама, што гэтыя с сухімі валасамі так адразу да неба ні пападаюць.

Марыська. Ах, бедная я, нішчасьлівая! Няужо-ж нічога ні парадзімо? Мо' да дохтара трэ' завязьці яго?

Баба. А крый-жа Божэ! Доктар як убачыць сухія валасы, дык зара дасьць такое лекарство, што на другі дзень Мікіта твой памрэ... Гэта значыць, яны дохтары гэта так, каб заразы ні было.

Марыська. Цётачка! Суседкчка! Кажэце-ж! Ці-ж вы ні ведаеце ніякого способу на гэта? Мо' есьць якое зелле такое? Га?

Баба (спакойна). Ды што-ж! Способ есьць, дык трудна...

Марыська. Ах, міленькая, скажы! кажы хутчэй! Нічога я табе ні пашкадую.

Баба. Ды мне нічога ні трэба... Вось толькі вельмі трудна...

Марыська. Толькі кажы, я усе зраблю!

Баба. А трэба, каб ты, каб, значыцца, уласная жонка, узяла нож, нагастрыла яго аб прыпек, плюнула тройчы пад печ дый выразала гэтыя сухія валасы. Тагды усё добра будзе: ужо ні адрастуць.

Марыська. А як-жа-ж гэта зрабіць? Мікіта як пабачыць, што я раблю, спытаецца, што гэта значыць... Яшчэ Бог ведае што падумае! Што-ж я яму скажу?

Баба. А ты, зязюлька, зрабі гэтак: купі гарэлкі, сьпячы яешню ды й напой свайго гаспадара, а як ён ляжэ і засьне, вазьмі нож ды сягоння-ж, як я казала, і зрабі! Яны валасы значыцца, так і стырчаць проціу шэрсьці. Ды толькі з гэтым трэ' сьпешацца, бо як сухія валасы перарастуць ні сухія, то ужо Мікіта твой прапау, капут!

Марыська. Ах, я ужо сама ні ведаю, як вам падзякаваць за раду, родненькая! А мая-ж ты залаценькая, ніхай Бог нагараду дасьць табе за тваё добрае сэрцо!

Баба. (да сябе). Нагараду дасьць ні Бог...

Марыська. Што кажаце, родненькая?

Баба. Не... я нічога... Кажу: дай Бог, каб удалося табе вылячыць мужа.

Марыська. А чаму-ж не? Я усё зраблю, як вы казалі.

Баба. (устае). Ну, а мне ужо пара... Засідзелася. Бывай здаровенька, зязюлька, дый памятай, значыцца, як ён засьпе, дык ты яго таго... Бывай!..

Марыська. З Богам! з Богам!.. Як вылячу Мікітку, дык ужо вам пекна падзякую.

Баба. Німа за што! німа за што! (выходзіць).

(Канец будзе).

КРОНІКА.

Выезд з Менску кс. В. Гадлеускага. Ксёндз В. Гадлеускі, адыны у Менску беларускі ксёндз і грамадзянскі дзеяч сярод хрысьціянскай дэмакратыі, па загаду біскупа пераведзен у Нясьвіж. 5-го верасьня тутэйшыя беларусы выходзіліся на пажагнальны вечар с ксяндзом Гадлеускім. На вечары гаварылося, што беларусы каталікі будуць заусёды лічыць ад'еждажаючага пастыра сваім лепшым настаунікам, прышчапляушым сваім духоўным сыном дух сапраўднага хрысьціянскага дэмакратызму і замілаванння да свае пакрыўджанае Бацькаўшчыны.

Перад ад'ездам ксяндза Б. Гадлеускага на сваю новую пасаду у Нясьвіж да біскупа Лазінскага хадзіла беларуская дэлегацыя у складзе трох чалавек—Я. Лёсік, А. Прушынскі і П. Алексюк—у справе пытання аб тым, каб аставіць у Менску вікарыя катэдральнаго касьцёла, магістра богасловія кс. Гадлеускаго. Біскуп Лазінскі, заувважыў, што ён цэніць працу Гадлеускаго, але ні знаходзіць магчымым адмяніць сваю пастанову аб пераводзе.

Концэрт у Койданаве. 1-го верасьня у мястэчку Койданаве адбыўся беларускі концэрт хора пад кіраўніцтвам Цераўскаго. Концэрт складаўся с трох часьцін. Рэпертуар быў вельмі багаты. Нікаторыя нумары сьпяваліся па тры разы, як прыкладам: «Краіна родная»—гымн муз. Цераўскаго, «Ад веку мы спалі»—марсельеза, «У месяцы верасьні», «Ні сьпевай ты, салавейка» — трыо, «Да дзяўчынкі»—дуэт, «[illegible]» ва вкгіцы мяце-

ліца мяне», «Чалавек жонку бье», «Каля хацінкі» і шмат іншых.

„Без языка“.

Пад такім найменнем нехта Ю. Волін выдрукаваў у мейсцовай газэце «Минскій Голосъ» артыкул, у каторым гавора́рыць, што «з заваяваннаў рэвалюцыі— адно, на шчасьце, утрымано намі да гэтаго часу; я кажу аб нацыянальнай школе».

Да самых прыемных уражанняў, адтрыманых мною пры паварот у Менск посьля доўгай нябытнасьці тут, адносяцца уражанні ад аднае абвесткі, расклеенай на вуглах вуліц. Гэта абвестка школьнаго аддзела меськае Рады, паведамляючая аб адкрыцці пачатковых школ с падзелам па нацыянальнасьцям (школы расійскія, польскія, беларускія і жыдоўскія) і аб выкладанні навук:

— У роднай мове.

Ці уяўляе сабе нашае грамадзянство агромністую важнасьць гэтае рэформы? Вялікае значэнне гэтаго пераваропу? Што тычыцца мяне, то гэтае пытанне так глыбока і моцна займае і хвалюе мяне, што я прашу дазволу прыпыніцца на ём драбней.

Апошнія дзесяцілецці насяленне нашаго краю уяўляло с сябе некі рознастайны натоўп людзей:

— Без языка.

Німа патрэбы даводзіць, што той «русскій языкъ», каторы гэтак упарта прышчапляўся шпаркімі казённымі русіфікатарамі і каторы заднаорку нібы прымаўся да ужытку, стаў моваю вуліцы, гандлю, усіх жыццёвых стасункаў—німа патрэбы даводзіць, што ён натта далёкі ад харошаго чыстаго расійскаго языка. Чужая пявучасьць, невялікарускія звароты мовы, шмат паленізмаў (беларушчыны? Рэд.) і жарганізмаў перарабляюць яго у некі асабліва дыялект, у «краёвы жаргон». Чалавек з маскоўшчыны адразу прыкмячае, што кепска гавораць па-велікарускі ні адны інапляменнікі, але і самі велікарусы, жыхары гэтаго краю.

Лёс велікарускай мовы перажываюць у нас і іншыя мовы. Варшаўцы запэўняюць, што тутэйшыя палякі кепска гавораць па-польскі. Аб беларускай мове і казаць німа чаго; яе, наагул, ня было у меськім ужытку. Беларуская інтэлігэнцыя зусім выраклася свае мовы і толькі, гаворачы па-расійску, беларусіла сваім цьвёрдым акцэнтам: «врэмя», «трох» зьміж: «время», «трехъ»... А жыдоўская разгаворная мова выраджалася у некі сьмешны валяпюк, вельмі мала напамінаючы даўнейшую жыдоўскую мову... «Ді абстаятельство заставляет мір», або «зайн палажэніе іст чартовскі шлэхт». Старому жыду гэтыя выслаўы так сама сьмешны і незразумелы, як і для расійца.

Калі інапляменнік гаворыць кепска па-расійску, то культурны маскоўскі чалавек адносіцца да гэтаго зусім спакойна, ведаючы, што інапляменнік [чужынец] мае сваю родную мову, у якой ён думае і ў якой гаворыць добра.

Але калі чужынец за кепскі расійскі язык, за некі жаргон заплаціць коштам свае роднае мовы; калі, не навучыўшыся чужога, згубіў свае роднае, калі на брыдкай напоў-расійскай мове ён ні толькі гаворыць, але й думае,—дык ён выклікае да сябе адзін толькі жаль.

Ен чалавек—без языка.

Без языка—гэта значыць, бяз культуры, бяз грунту, без падставы для пабудавання духоўнае асобы, без галоўнаго органа дзеля пераймання мастацтва. Чалавек без языка — выклікаючы жаль калека, асуджаны на духоўнае жабрацтво. А цэлыя нацыянальнасьці без языка, цэлы край без языка — гэта жалобныя могілкі, на якой засыхаюць не расьцьвіўшы завязі культурных магчымасьцяў.

Прылучэнне малых і палітычна залежных нацыяў да культуры дзяржаўнаго народа—заданне вельмі і вельмі цяжкае.

Але задушыць нацыянальную самабытнасьць малога і кволаго народа—заданне зусім ня цяжкае.

Рыдлёўка упартаго і дурнога агародніка не ператворыць рожы на пальму, але адзін удар гэтае рыдлёўкі паложыць канец «самабытнасьці рожы. Гэта так проста.

Ганебнай памяці, грубы расійскі імпэрыялізм, мураўёўская абрусіцельная політыка у нашым краю, на шчасьце, не дарабілі свайго дзела да канца.

Нацыянальныя меншасьці прыдушаны, але не задушаны. Яшчэ тліцца ў іх іскра нацыянальнаго жыцця, і гэтую іскру можна раздзьмухаць у полыме.

Нашае «сѣверо-западное кладбище» яшчэ можа абярнуцца у пригожы кветнік. Я веру у гэта. І вось на тым пабудавана мая вера, што наш край уяўляе не нацыянальную плошчу, не аднастайнае племя, а злучнасьць некалькіх нацыянальнасьцяў, патомленых пад уціскам мураўёўшчыны, захаваўшых у сабе вялікую смагу, творчае жаданне, невыкарыстаныя сілы, непачатыя парыванні.

Да росту, да жыцця, да росквіту ірвецца кожная нацыянальная частка, прагне да найбольш поўнаго выяўлення свае духоўнай самабытнасьці.

Трэба цаніць і песьціць нацыянальныя прагненні малых народаў да нацыянальнаго самавызначэння.

І як першы крок да гэтаго трэба з радасьцю вітаць утварэнне нацыянальнае школы.

У школі зноў знайдуць народнасьці, насельнікі нашаго краю, самае патрэбнае для нацыянальнаго узросту:

— Родную мову.

Ніхай будзе наш край шмат-язычным; тут німа вялікай бяды, у гэтым яго сваякшталтнасьць. Але ніхай ня будзе ён безязыкім!»

Перадрукаваўшы гэты артыкул, мы мусім зазначыць толькі, што аўтар памыляецца, калі лічыць, што на Беларусі так многа розных народаў. У нас жывуць два вялікія народы: беларусы, як гаспадар свайго краю, і жыды, так сама спрадвечныя жыхары нашаго краю. Ім, і толькі ім, належыцца гаспадараванне. Рэшта—непаразуменне. Палякоў і велікаросаў у нас столькі, сколькі беларусаў дзе-небудзь у Гішпаніі. Сапраўдныя велікарусы (староверы) ужо даўно абеларусіліся, а татар—невялічкая жменя, каторая значнай ролі граць ня можа.

Ліст да рэдакцыі.

Ш. п. Рэдактару!

У адным з нумароў «Вольнае Беларусі» было надруковано, што Першае Таварыство Беларускай Драмы і Камэдыі раскідалося і што на яго абломках зарадзіліся да жыцця дзьве тэатральныя арганізацыі: «Нацыянальны Тэатр» і «Народны Тэатр».

Павінен зьвярнуць увагу, што гэта ня так. Калі фактычне і раскідаўся які небудзь тэатр, то толькі ня «П. Т. Б. Д. і К.», каторае як працавало, так і працуе, згуртаваўшы каля сябе значныя сілы. Рэч у тым, што ў сваім часе увесь склад артыстаў, істнаваўшаго да тэй пары «П. Т. Б. Д. і К», быў запрошаны у Дзяржаўны Тэатр, зарганізаваны Народным Сэкрэтарыятам. Але не хапіло грошы на яго утрыманне, і ён раскідаўся. Усе артысты «П. Т. Б. Д. і К.» посьля гэтаго, згодна са сваей пастановай, ізноў згуртаваліся да працы пад сваей ранейшай назвай. Аддзяліўся толькі адзін п. Аляхновіч, каторы і ня ўходзіў у склад «П. Т. Б. Д. і К.», і, аддзяліўшыся, пачаў працу у Народным Тэатры.

Вось поўне аб гэтым здарэнні з Дзяржаўным Тэатрам і меў на увазе аўтар, калі пісаў сваю заметку. Кепска толькі, што не даведаўшыся добра, пераблутаў назвы.

Старшыня Першаго Таварыства
Ус. Фальскі.

г. Менск.
7-го верасьня 1918 году.